

Door: Arnold Bronkhorst, Harold Hofenk, & Nicolette Schipper-van Veldhoven

Eerste praktijkervaringen met PBS in sportverenigingen

Inleiding

In dit tijdschrift zijn de afgelopen jaren diverse artikelen verschenen die de benadering van Positive Behaviour Support (PBS) belichten (o.a. Goei et al., 2011; Goei & van Elburg, 2015). PBS is een schoolbrede aanpak bestaande uit vijf pijlers (zie figuur 1) gericht op het creëren van een veilige en positieve schoolomgeving (o.a. Sugai & Horner, 2009; Blonk et al., 2014). Naast dat het zorgdragen voor de veiligheid op school een wettelijke taak is (Staatsblad 238, 2015) toont Noors en Amerikaans onderzoek aan dat PBS een positieve invloed kan hebben op de leerprestaties van de leerlingen (o.a. McIntosh, Horner, Chard, Boland, & Good, 2006). De aanpak krijgt sinds haar introductie in Nederland steeds meer voeten aan de grond, getuige de circa 200 PBS-scholen in het basis-, voortgezet en speciaal onderwijs die de aanpak hebben omarmd. Dat de aanpak succesvol lijkt te zijn in het onderwijs zou verklaard kunnen worden doordat de aanpak praktische handvatten biedt aan scholen. Met behulp van een opgeleide PBS-coach is de school in staat organisatiebreed een veilig en pedagogisch schoolklimaat neer te zetten.

De groeiende aandacht voor de veiligheid van het klimaat rondom het kind vindt niet alleen in het tweede opvoedmilieu plaats (o.a. de Winter, 2001). Ook in het derde opvoedmilieu, waar de georganiseerde sport onderdeel van uit maakt, wordt de roep naar het creëren van een veilige omgeving steeds sterker (Schipper-van Veldhoven, 2016). In 2011 startte in opdracht van minister Schippers van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' gestart. Het actieplan is opgezet om gewenst gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag in en rondom sport aan te pakken (VWS, 2011). Sinds de invoering lijkt het actieplan met name te resulteren in een toegenomen bewustzijn van sportverenigingen voor de thematiek (Romijn, Kalmthout, & Breedveld, 2015). Echter twijfelen experts of de veelal losse en vaak op scholing gebaseerde maatregelen, een structurele cultuurverandering binnen de sport tot stand zullen brengen. Daarnaast

Schoolbrede aanpak op basis van gedeelde waarden

PBS wordt in alle lagen van de organisatie onder begeleiding van een opgeleide PBS-coach ingevoerd. De methode richt zich niet alleen op de klas, maar heeft invloed op het gedrag van alle in de organisatie werkende professionals.

Voorkomen staat centraal

In de PBS-methode worden drie groepen leerlingen onderscheiden: 80% van de leerlingen (groene niveau) heeft voldoende aan een schoolbrede ondersteuning van preventieve maatregelen om het verwachte gedrag te stimuleren (bijvoorbeeld het belonen van positief gedrag). Voor 15% van de leerlingen (gele niveau) worden specifieke interventies aangeboden die toe te passen zijn op klassenniveau (bijvoorbeeld extra scholing in zelfmanagement). Individuele interventies zijn nodig voor de laatste 5% van de leerlingen (rode niveau) (bijvoorbeeld het opstellen van een individueel gedragsinterventieplan).

Positieve insteek: bekrachtigen van gewenst gedrag

Aangedreven door leertheorieën wordt het belonen van gewenst gedrag gezien als een krachtig middel om gedragsverandering tot stand te brengen. Binnen de PBS-methode gaat daarom veel aandacht uit naar het systematisch bekrachtigen van goed gedrag.

Besluitvorming op basis van data

Door een samengestelde projectgroep waar o.a. docenten, directieleden en ouders in plaatsnemen, wordt systematisch data verzameld. Deze data stuurt de besluitvorming van de projectgroep rondom de interventies. Denk hierbij aan cijfers van o.a. incidenten en afwezigheid, maar ook het welzijn.

Samenwerking met ouders en ketenpartners

Het bekende gezegde "It takes a village to raise a child" gaat ook binnen deze methode op. In PBS worden diverse betrokkenen rondom het kind proactief benaderd om mee samen te werken (o.a. ouders, schoonmakers en winkeliers).

Figuur 1: de vijf pijlers van PBS (geraadpleegd op www.windesheim.nl/paginas/expertisecentrum-pbs)

constateren zij dat veel sportverenigingen intern gericht zijn en dat het daardoor vaak ontbreekt aan een productieve samenwerking met ketenorganisaties (ibid, 2015). Een uitgangspunt van PBS is de organisatiebrede invoer. Deze brede strategie zou mogelijk ook op een sportvereniging toepasbaar zijn voor de structurele realisatie van een veilig sportklimaat.

De afgelopen jaren is een aantal professionals, die persoonlijk betrokken waren bij PBS implementaties binnen scholen, gestart met PBS in een sportvereniging. Zij zagen kans zelfstandig een vertalingslag van de uit het onderwijs afkomstige aanpak naar de sport te maken. Sinds januari 2016 ondersteunen het lectoraat Sportpedagogiek en het Kenniscentrum-PBS van Hogeschool Windesheim hen in dit proces.

Ervaringen met PBS bij sportverenigingen

De eerste stap in dit ontwikkelproces is het uitvoeren van een tussenevaluatie met vijf ervaringsdeskundigen (vanaf nu respondenten) die in de afgelopen jaren een PBS-traject in de sport zijn gestart. In dit kader zijn in het voorjaar van 2016 vijf semigestructureerde interviews afgenomen. Deze interviews zijn vervolgens samenvattend getranscribeerd. De analyse van de transcripties leidde tot een aantal inzichten waar de respondenten in hun projecten mee te maken hebben gehad. Tijdens dit proces zijn deze inzichten getoetst aan de hand van bestaande kennis uit eerdere onderzoeken binnen de sport. Dit artikel beschrijft zeven van die inzichten.

Omdat de aard, omvang, fase en totstandkoming van elk project in grote mate variëren staan in figuur 2 de vijf projectlocaties aan de hand van een aantal contextfactoren

kort beschreven. Zoals in figuur 2 valt op te maken is dat de projecten plaatsvonden bij sportverenigingen waar een teamsport beoefend wordt en dat twee projecten voortijdig waren gestaakt. Met de respondenten van deze laatste twee projecten is tijdens de interviews dan ook met name ingegaan op de oorzaken die ten grondslag lagen aan het beëindigen van deze projecten.

Met PBS naar een verenigingsbrede VSK-aanpak

Hieronder zijn zeven inzichten beschreven die uit de interviews met de respondenten naar voren kwamen. Deze inzichten richten zich op de PBS-pijlers en een aantal (unieke) kernmerken van de sport. Tevens staat bij elk inzicht een korte onderbouwing vanuit bestaande literatuur. Deze inzichten kunnen helpen om de PBS-aanpak voor het onderwijs te transformeren naar een aanpak die geschikt is voor de sportcontext.

Draagvlak creëren voor een pedagogisch sportklimaat

Waar in het onderwijs het creëren van een veilig klimaat een wettelijke taak van de school is geldt dit in de sport voor de sportvereniging niet. In beginsel zijn verenigingen autonoom en kunnen zelf hun beleid bepalen (van Kalmthout, 2014). Veel sportverenigingen hebben mede daardoor een zekere interne gerichtheid, met een neiging tot behoudzucht en weinig aandacht voor vernieuwing (Kuperus, 2005). Er dienen wel protocollen aanwezig te zijn voor als het misgaat, maar ook de respondenten merken dat het op bonds- of verenigingsniveau niet vanzelfsprekend is om een beleid te voeren wat gericht is op het creëren van een pedagogisch sportklimaat.

Respondent ¹	Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Respondent 4	Respondent 5
<i>Functie</i>	PBS-coach	Sportpedagoog	PBS-coach	PBS-coach	PBS-coach
<i>Projectlocatie</i>	Groningen	Venlo	Arnhem	Leiden	Utrecht
<i>Sport(en)</i>	Volleybal	Omnisportvereniging ²	Voetbal	Hockey	Voetbal
<i>Omvang vereniging</i>	Klein	Groot	Midden	Groot	Midden
<i>Vitaliteit vereniging</i>	Voldoende	Goed	Onvoldoende	Goed	Voldoende
<i>SES leden</i>	Midden	Midden	Laag	Hoog	Laag
<i>Projectstatus</i>	1 ^e seizoen	1 ^e seizoen	Voortijdig gestaakt	2 ^e seizoen	Voortijdig gestaakt

Figuur 2: De vijf PBS-sportprojecten

1 Door de respondenten is goedkeuring gegeven hen bij naam te noemen.

2 Een omnisportvereniging is een sportvereniging waar meerdere sporten kunnen worden beoefend

“Ik vind dat de KNVB geen visie heeft op veilig sportklimaat. Als je er naar vraagt krijg je geen antwoord. Een veilig sportklimaat heeft helaas geen prioriteit.” (Respondent 3)

Andere respondenten ervaren dat hoewel het thema wel speelt, dit niet altijd breed gedragen wordt binnen de sport. Het is te vrijblijvend of had geen prioriteit en dat maakt het lastig om snel alle neuzen dezelfde kant op te hebben staan en verenigingsbreed de PBS-aanpak te implementeren.

“Niet iedereen binnen de club had er [PBS] direct oren naar. Ze vonden dat het [sportklimaat] bij het hockey niet zo'n probleem was, zeker als je dat vergeleek met voetbal.” (Respondent 4)

Dit was niet voor alle respondenten van toepassing. In één situatie was er sprake van een incident waardoor er voor de betrokken partijen veel aangelegen was om het sportklimaat te verbeteren. Één van de respondenten denkt dat gemeenten een sturende rol moeten innemen om meer sportverenigingen te stimuleren actief beleid te voeren ter verbetering van hun sportklimaat in plaats van af te wachten tot het misgaat.

“Gemeenten zouden een kindvriendelijk sportpredicaat kunnen uitgeven aan verenigingen om in aanmerking te komen voor subsidie.” (Respondent 2)

Het waarderen van positief gedrag

Eén van de thema's die in de sport regelmatig onderwerp van gesprek is, is de wijze waarop gecoacht zou moeten worden. Vragen in dit kader zijn: Wat kenmerkt de coaching van een succesvolle trainer/coach? Hoe geef je als trainer/coach feedback? Hoewel de workshop positief coachen veelvuldig in de sport wordt ingezet en onderzoek aantoonde dat ontwikkelgerichte feedback positiever door kinderen wordt ervaren in plaats van de op resultaat gerichte feedback (o.a. Carpentier & Mageau, 2013), blijkt in de praktijk echter dat onder andere bij trainers en ouders de focus op de winst toch de overhand heeft (o.a. van Rossum, 2005; Hilhorst, Schipper-van Veldhoven, Jacobs, Theeboom, & Steenbergen, 2014).

“Ouders langs de lijn die aan de ene kant veel commentaar op de scheids hebben, maar zich ook te negatief uitlaten richting de spelers. Dit ondermijnt ook de [positieve] coach.” (Respondent 4)

“Kijk naar Mark Lammers en Louis van Gaal, zij bewijzen dat het anders kan. Maar ja, dan krijg je nu weer dat de achterban zegt dat we weer winnaars moeten creëren. Daardoor krijg je weer een beweging die zegt dat voetballers slauer en gemener moeten worden.

Kom je daar aanzetten met je traject positief coachen.” (Respondent 3)

Aandacht voor het bekrachtigen van gewenst gedrag moet volgens de respondenten echter wel een centrale plek krijgen als een sportvereniging PBS omarmt.

“Het werkt niet als de ene docent wel beloont en de andere niet. Dit is zo'n PBS-pijler waar je naar mijn mening niet aan kan tornen.” (Respondent 4)

Een aantal respondenten is binnen haar project bezig met het ontwikkelen van een beloningssysteem. Helaas is geen van de respondenten binnen zijn of haar project in de fase aangekomen om een beloningssysteem volledig te implementeren. Binnen één project was de vereniging bezig met het ontwerpen van een beloningssysteem met vaantjes.

“Beloningsstructuur met tokens werkt bij vereniging niet. Dikke duim, sportiefste team van het seizoen, kind van de week, positief puntenkaart kan wel.” (Respondent 2)

Ook zijn er twijfels of fysieke beloningen wel efficiënt zijn in de sport en kiezen voorlopig voor (non)verbale bekrachtiging.

“Het is helemaal niet handig om met tokens te werken zoals in het onderwijs. Waar laat je die tijdens het sporten? Ik werk vooral met duimen en schouderklopjes.” (Respondent 1)

In tegenstelling tot vele onderzochte scholen waar fysieke beloningen effectief blijken, lijken bij de bevroegde respondenten in het kader van dit artikel verbale beloningen, duimen of schouderklopjes goed te werken. Het lijkt erop dat zichtbare erkenning van het gewenste gedrag volgens hen in de sport een meerwaarde is ten opzichte van het huidige feedback gedrag in de sport (gericht op resultaat en/of tegengaan van ongewenst gedrag).

Het vrijwillige karakter van de sport

De Nederlandse sportsector kenmerkt zich door de anderhalf miljoen Nederlanders die zich iedere maand vrijwillig inzetten voor de sport (Tiessen-Raaphorst, 2015). De sportverenigingen vormen een *mutual support organization* (Handy, 1988) wat betekent dat leden zich op basis van vrijwilligheid verenigen met het primaire doel om sport te faciliteren (Boessenkool, Lucassen, Waardenburg, & Kemper, 2011). Dit is volgens Waardenburg en Boessenkool (2011) een groot verschil met de beleidsoriëntatie waar een (semi) overheidsorganisatie als een school mee te maken heeft. Het doel zou hierbij niet voortkomen uit de wens van de werknemers zelf, maar uit de logica van de (onderwijs)organisatie.

Het feit dat er binnen sportverenigingen gewerkt wordt met vrijwilligers maakt volgens de respondenten dat er veel kennis en kunde van de sport zelf aanwezig is, maar dat het ontbreekt aan pedagogisch opgeleid kader met kennis over groepsdynamische processen.

“Bij de tennistrainingen van mijn kinderen zie ik ook dat trainingen soms niet lopen. Volgens mij zit het niet in de opleiding. Een tennisleraar leert hoe hij iemand moet leren tennissen, maar een pedagogisch klimaat zit daar niet bij.” (Respondent 4)

Een ander kenmerk van een vereniging die voornamelijk draait op vrijwilligers is dat er vaak maar een beperkte groep leden aanwezig is die zich echt met het beleid van de club bemoeit en op de ALV aanwezig is (van Bottenburg, 2007). Dit blijkt ook uit de reacties van een aantal respondenten. Zij geven aan moeite te hebben om in hun sportvereniging de juiste mensen erbij te betrekken. Regelmatig was het een beperkt aantal vrijwilligers die wilden meedenken.

“Er zijn relatief weinig mensen die echt een betrokken vrijwilliger zijn. Je vist steeds in dezelfde vijver. Het risico is dat je hen overbevraagd.” (Respondent 4)

Omdat SWPBS uiteindelijk organisatiebreed zou moeten worden ingezet, lijkt het werken met vrijwilligers daarmee wel een aandachtspunt waar rekening gehouden moet worden. Vraag is dan ook hoe er een organisatiebrede implementatie kan plaatsvinden als een deel niet bereikt wordt. Hiernaast bleek ook dat de respondenten te maken kregen met een regelmatige wisseling van de wacht bij de vrijwilligers.

“De omloopsnelheid van vrijwilligers in de sport hoog, dus je moet steeds opnieuw beginnen.” (Respondent 4)

Als oorzaak van het grote verloop van vrijwilligers werd door de respondenten als oorzaak aangedragen dat vaders en moeders soms maar voor een seizoen als coach of leider bij het team van hun zoon of dochter betrokken zijn. Een aantal respondenten had hierdoor het gevoel dat ze het seizoen er op weer overnieuw konden beginnen.

Behoeftte aan organisatiekracht

Onder de respondenten was een sterke overeenstemming dat een sterk verenigingsbestuur noodzakelijk is voor het verenigingsbreed implementeren van PBS. Dit betekent onder andere dat er sprake is van een meerjarenbeleid, een vrijwilligersbeleid, een sluitende begroting en goede interne communicatie. In sportonderzoek naar de vitaliteit van sportverenigingen wordt dit aspect van de sportvereniging ook wel organisatiekracht genoemd (Lucassen & van Kalmthout, 2015). Een aantal projecten was ten tijde van

de interviews al voortijdig zijn gestaakt. De hierbij betrokken respondenten noemen hiervoor als voornaamste oorzaak het gebrek aan organisatiekracht binnen de vereniging.

“De club was een los-zand-club. Met heel veel gedragsproblemen, maar ook een heel slecht kader. Heel slecht functionerend bestuur en eigenlijk geen jeugdcommissie van betekenis. Hierdoor kon je daar eigenlijk geen interventies doen, je hebt minimaal en goede logistieke organisatie nodig.” (Respondent 5)

“Het ontbreekt echter vaak aan infrastructuur. Dat vind ik wel een voorwaarde. Een stabiele structuur binnen een club, daar ontbreekt het vaak aan.” (Respondent 3)

Het gebrek aan deze randvoorwaarden bij sportverenigingen is een veel beschreven probleem in de sport (o.a. Klijn, 2012). Dit beeld wordt versterkt door landelijke cijfers waaruit blijkt dat de helft van alle sportverenigingen een vrijwilligerstekort ervaart ten behoeve van de corebusiness van de club, en dat het bij ongeveer de helft van de sportverenigingen ontbreekt aan een organisatiebreed gedragen missie en visie (Hulsebos, Knaapen, & Jentink, 2015).

“Sportverenigingen zijn niet gewend om van hun trainers te vragen drie à vier keer per jaar op de club te komen voor een scholing. En omdat ze dat niet aan de voorkant van hun trainers vragen blijven ze weg bij zo'n avond. Hiervoor is bestuurlijk lef nodig.” (Respondent 3)

Ouders langs de kant

Als PBS op een school wordt ingevoerd worden ouders gezien als een van de samenwerkingspartners. Zij dienen onder meer de gedragsverwachtingen met het onderwijzend en ondersteunende personeel uit te dragen naar de kinderen (o.a. van Kuijk & van Rens, 2013). Een aantal respondenten hebben gemerkt dat er misschien wel meer rekening gehouden dient te worden met de aanwezige volwassenen in de sport.

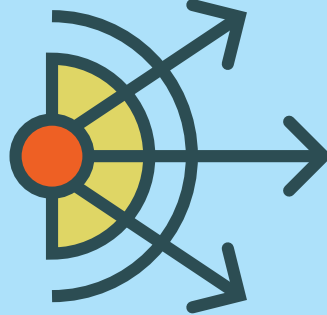
“In zo'n vereniging heb je veel meer mensen [volwassenen] dan in een school.” (Respondent 4)

Gedacht kan worden aan trainers, coaches, scheidsrechters en andere vrijwilligers, maar ook senioren en supporters, waaronder een groot deel ouders. Deze laatste groep zijn vooral bij de jeugdsport veel aanwezig. Sommigen zijn actief als coach of scheidsrechter, en een groot deel staat aan de kant als toeschouwer. Volgens de Amerikaanse onderzoekers Omli en Wiese-Bjornstal (2011) hebben ouders over het algemeen een positieve invloed op sportende kinderen, echter kunnen ouders ook een negatieve invloed uitoefenen

UITGEVERIJ BETELGEUZE

Ondersteuning voor leerling en leerkracht bij leerproblemen als gevolg van autisme, dyslexie, dyscalculie of ontwikkelings- en gedragsproblemen

Voortgezet onderwijs
Primair onderwijs
Kleuter onderwijs
Speciaal onderwijs

www.uitgeverijbetelgeuze.nl
klantenservice@uitgeverijbetelgeuze.nl
T 085 0130104

Lesmateriaal

Instructie

Toetsen

Audio cd's

-

lezen

spellen

rekenen

wiskunde

-

nederlands

engels

frans

duits

op hun kind. Ouders kunnen naast de positieve rol van de 'ondersteunende ouder', zich bijvoorbeeld ook gedragen als een 'veeleisende coach' (bijvoorbeeld ongevraagd coachen tijdens een wedstrijd) of zelfs als 'doorgeslagen fan' (bijvoorbeeld negatieve uitlatingen naar de scheidsrechter). Voor sommige ouders kan het kijken van een wedstrijd van hun kind een emotionele aangelegenheid zijn. En waar de een zich in kan houden, heeft de ander daar veel moeite mee. Dit kan leiden tot misdragingen aan de zijlijn (Omli, LaVoi, & Wiese-Bjornstal, 2008). Naast dit emotionele aspect wordt ook als oorzaak voor het misdragen van ouders gewezen op de focus binnen de sport op winnen. Ook de aantrekkingskracht van de topsport kan voor sommige ouders aanleiding geven voor wangedrag tijdens een wedstrijd (o.a. Bean, Jeffery-Tosoni, Baker, & Fraser-Thomas, 2016). Omdat ouders een belangrijke bijdrage leveren aan het sportklimaat van hun kind had een respondent naast de gedragsverwachtingen voor de kinderen ook gedragsverwachtingen voor ouders gemaakt.

"Naast schreeuwende ouders zie je ook vaak ouders die zich doodergeren, maar zij weten ook niet goed of zij daar dan iets van moeten zeggen. Daar zijn wij in Roomburg ook mee bezig. Dat je elkaar aanspreekt." (Respondent 4)

"We hebben een WhatsApp-groep met alle ouders gemaakt. Ik ben naar ouders heel duidelijk geweest welke gedragsverwachtingen ik van hen heb." (Respondent 1)

Als een sportvereniging haar klimaat wil verbeteren zal PBS zich niet alleen tot de jeugdige sporters moeten richten, maar ook tot de volwassen die niet tot het verenigingskader behoren. Ouders zijn hier een voorbeeld van, maar denk daarnaast ook aan doelgroepen als spelers van senioren-teams, coaches van de tegenpartij, externe scheidsrechters en overig publiek. Ook zou nagedacht kunnen worden over het bekrachtigen van gewenst gedrag bij deze doelgroepen.

"Tja, en dan is een school controleerbaar, maar voetbal is een contactsport, er is een tegenstander waar je niets over te zeggen hebt. Dat maakt het lastiger (dan in het onderwijs)." (Respondent 3)

De sportvereniging in de jeugdketen

Een van de pijlers van PBS houdt in dat er samengewerkt dient te worden met ketenpartners. Hiermee wordt gebruik gemaakt van de kennis en kunde van experts en wordt daarbij vooral gebruikt voor curatieve individuele interventies (rode niveau) (Haassen & van Swet, 2016). In het onderwijs is de positie van de school in de jeugdketen gemeengoed, zeker sinds de invoering van het passend onderwijs

(Prakken, Deen, & Wijnen, 2014). Hoewel sportverenigingen deel uitmaken van het derde opvoedmilieu en ook binnen de interventiepiramide van de jeugdsector een plek innemen (van der Klein, 2011), staan sportverenigingen niet of nauwelijks in contact met ketenpartners uit de jeugdzorg. De meeste respondenten zagen dat bij de sportverenigingen waar zij actief waren nauwelijks contacten met overige ketenpartners. Een aantal respondenten dacht dat het invullen van het gele en rode niveau niet zelfstandig door een sportvereniging te doen zou zijn.

“Ik denk dat als je geel en rood [niveaus] binnen de sport zou willen invullen, je daar experts voor moet inhuren.” (Respondent 4)

De respondent ervaarde niet dat zij als PBS-coach deze rol kon invullen. Er is landelijk wel een aantal initiatieven bekend die deskundigen bij sportverenigingen inzet zodat zij beter in staat zijn met ketenpartners samen te werken (o.a. Hermens, Gilsing, & Boonstra, 2013; Tibbe & Sommer, 2015; Blom, 2015). De aanpak bij de omnisportvereniging in Venlo was wel geslaagd om de sportverenigingen in contact te brengen met andere ketenpartners.

“Omdat we een aantal organisaties [o.a. school, bibliotheek, sportverenigingen] op een plek hebben, zijn de lijntjes hiertussen erg kort. Via de stichting sv Velden is er contact gezocht met de andere sportverenigingen om met PBS te starten.” (Respondent 2)

Hierbij aangetekend dat het project in Venlo als enige traject gestart is op initiatief van de gemeente met een nabijgelegen basisschool die PBS al had ingevoerd.

Het verzamelen van data in de sport

Een van de pijlers van PBS is dat besluitvorming ten aanzien van het pedagogische klimaat plaatsvindt op basis van data. Volgens Pronk (2015) staat dataverzameling rondom gedrag in het onderwijs nog maar kort op de agenda. Hoewel in de sport een landelijke monitoring is op het gebied van bijvoorbeeld veiligheidsbeleving, bonden over cijfers beschikken van bijvoorbeeld het kaarten- en incidentenregistraties en er in de topsport vele sportstatistieken worden bijgehouden, zijn er weinig voorbeelden te noemen van amateur sportverenigingen die het gedrag van hun leden monitoren. Ook de respondenten hadden binnen hun projecten nog niet gewerkt met dataverzameling, maar zij zagen in dat dit in de sport nog ontwikkeld zou moeten worden.

“Je wilt eigenlijk een goede nulmeting maken, maar die is er in de sport nog niet. Ja, kaartenregistratie, maar daar heb je niet heel veel aan. Dat zou een was- en neus zijn. Verdere registratie is er in de sport niet.” (Respondent 3)

Over de auteurs

Arnold Bronkhorst is hogeschooldocent aan de CALO van Hogeschool Windesheim en lid van het lectoraat Sportpedagogiek, in het bijzonder naar een veilig sportklimaat.

Harold Hofenk is projectleider en hogeschooldocent aan het Hanze Instituut voor Sportstudies en lid van het lectoraat Sportpedagogiek, in het bijzonder naar een veilig sportklimaat.

Nicolette Schippers-van Veldhoven is lector Sportpedagogiek, in het bijzonder naar een veilig sportklimaat van Hogeschool Windesheim en senior adviseur onderzoek en intelligentie bij Nederlands Olympisch Comité* Nederlandse Sport federatie (NOC*NSF).

Met dank aan Lourens van der Leij, projectmanager van het expertisecentrum PBS Windesheim.

Volgens deze respondent was het verleidelijk om kaartenregistraties als meetinstrument te gebruiken, maar volgens deze respondent gaven deze cijfers zelden een betrouwbaar beeld van de daadwerkelijke situatie bij een sportvereniging. Vooral in wedstrijden waar veel gebeurd wordt dit volgens hem nog wel eens onderhands opgelost. Deze mening komt ook overeen met Pronk (2015) die eerder betoogde dat er voorzichtig omgegaan dient te worden met data in het onderwijs en dat gezocht moet worden naar het verhaal achter de data. Blonk (2013) pleit hierbij juist voor dataverzameling rondom zogeheten ‘moeilijke onderwijssituaties’. Een kaartenregistratie in de sport zou dan wellicht wel één van de meetinstrumenten kunnen zijn om inzicht in de effecten van de (PBS-)interventies te krijgen.

Andere ideeën die de respondenten hadden was het gebruik maken van bestaande vragenlijsten die gebruikt worden voor het actieplan “Naar een veiliger sportklimaat” of bestaande meetinstrumenten die het schoolklimaat meten geschikt maken voor het meten van een pedagogisch klimaat binnen een de sportvereniging.

“Als de tegenstander weggaat zou je weer kort een aantal vragen kunnen stellen hoe de tegenstander de wedstrijd heeft beleefd. Zo krijg je een mooie dataverzameling. Op basis van een aantal gegevens.” (Respondent 3)

Om te komen tot cijfers omtrent gewenst en ongewenst gedrag binnen een sportvereniging, geven van den Berg en van Yperen wel een aantal inzichten die ook binnen de sport gevolgd zouden kunnen worden. Om de dataverzameling

beheersbaar te houden voor degenen die dit binnen de organisatie moeten verzamelen, stellen zij dat er een *beperkt aantal indicatoren* gemeten dienen te worden. Ten tweede dient de organisatie de *data te benutten die aanwezig is*. Wellicht zou dan toch gekeken kunnen worden naar kaarten- en incidentenregistraties. Een derde inzicht geeft vervolgens houvast een mogelijke onbetrouwbaarheid van data, want zij stellen dat het gaat om *het verhaal achter de cijfers*. Data is volgens van den Berg en van Yperen dan ook een middel waarover men met elkaar in gesprek moet gaan (2013, in Pronk, 2015).

Conclusies

In dit artikel zijn de resultaten gepresenteerd die voortkwamen uit interviews met vijf ervaringsdeskundigen die de afgelopen jaren een start hebben gemaakt met PBS in de sportvereniging. Deze resultaten zijn beschreven aan de hand van zeven inzichten die kenmerkend zijn voor het participeren in een sportvereniging. Wat betekenen deze inzichten voor de doorontwikkeling van de PBS-aanpak in de sport?

Ten eerste merkten de ervaringsdeskundigen dat het sportklimaat door alle aandacht in de media de wind in de rug heeft. De respondenten vonden dat er wel interesse lijkt te zijn voor een methode als PBS in de sport. Echter gaven de respondenten ook aan dat het leek dat dit vooral bij enkele bestuurders en trainers/coaches leefde. Een pedagogisch sportklimaat leek nog niet breed gedragen te worden binnen de sportverenigingen of niet voldoende prioriteit te hebben. Een respondent dacht dat dit voortkwam uit een gebrek aan visie en durf bij bonden. Er dient blijvend gewerkt te worden aan verhogen van het pedagogisch klimaat en het bewustzijn hierover binnen de sportvereniging.

Ten tweede valt op dat er binnen de huidige projecten nog maar weinig ervaring is opgedaan met het belonen van goed gedrag. Hoewel er al wel enige ideeën zijn hoe belonen in de sport eruit zou kunnen zien, zijn de respondenten nog niet in het stadium aangekomen dit te concretiseren. Aangesloten kan hierbij worden bij de beweging die ook binnen de sport op gang is gebracht 'het positief coachen' (zie ook van Rossum, 2012).

Als derde zien we dat het werken binnen een sportvereniging minder tijd, geld, en (expliciete) pedagogische kennis en kunde met zich meebrengt, zeker als dit wordt afgezet tegen het onderwijs. Het lijkt erop dat hiermee binnen de sport nog efficiënter dient te worden omgegaan. Dit zou kunnen betekenen dat er kritisch gekeken moet worden of invulling van alle pijlers van PBS voor de sport wel haalbaar is, ook kan er wellicht gebruik worden gemaakt van extra handjes (denk bijvoorbeeld aan de inzet van mbo- of hbo-studenten). Hiernaast werd ook ondervonden dat er telkens weer veranderingen plaatsvinden in de vrijwilligers-samenstelling, waardoor de ervaringsdeskundigen dachten dat de betrokkenen jaarlijks geschoold moeten worden en

dat er binnen een PBS-traject in de sport snelle resultaten (quick wins) zichtbaar moeten worden om de energie erin te houden. Ook dient toegewerkt te worden naar een gehele cultuurverandering in de sport (zie ook Schipper-van Veldhoven, 2016)

Ten vierde was een aantal ervaringsdeskundigen geschrokken van de organisatiecultuur bij hun sportvereniging. Om een organisatiebrede aanpak succesvol te maken zou een sportvereniging minimaal moeten beschikken over een degelijke organisatiekracht. Een aantal respondenten dacht dat in de doorontwikkeling van PBS naar de sport een verenigingscan zou kunnen helpen bij het in beeld brengen van de organisatiekracht van de vereniging. Op basis van deze eerste scan kan dan vervolgens besproken worden of er gestart kan worden met een PBS-traject.

Een vijfde constatering van de respondenten was dat de doelgroepen die het sportklimaat van een sportvereniging bepalen volgens hen gevarieerder zijn dan men in een school aantreft. De ouders van de kinderen die aan de kant van het veld staan is zo'n doelgroep in jeugdsport. De gedragsverwachtingen die worden opgesteld naar aanleiding van de waarden waar de sportvereniging voor staat, zou volgens de respondenten dan ook voor meerdere doelgroepen moeten gelden (waaronder de ouders). Ook binnen het programma VSK worden ouders als specifieke doelgroep benaderd.

Ten zesde betreft het de samenwerking met ketenpartners (en ouders) binnen de PBS-aanpak. Sportverenigingen staan veel minder in contact met andere organisaties uit de jeugdketen dan scholen. De ervaringsdeskundigen twijfelen of sportverenigingen momenteel in staat zijn om zelf een actieve rol in de keten op zich te nemen. Het aanstellen van een expert (bijvoorbeeld een sportpedagoog als respondent 2) zou volgens hen de sportvereniging hiermee kunnen helpen.

Tot slot was het gebrek aan concrete data rondom gedrag van leden in de sportverenigingen. Hierbij moet ook worden aangetekend dat er binnen de geëvalueerde projecten nog geen actieve dataverzameling had plaatsgevonden. Wel waren er een aantal ideeën zoals het bevragen van de ervaring van een tegenstander. Het ontwikkelen van (of aanpassen van bestaande) meetinstrumenten voor de sport zou volgens de respondenten in de doorontwikkeling aandacht verdienen.

De resultaten geven een aantal aanknopingspunten voor doorontwikkeling van PBS in de sport. Zoals eerder is beschreven zijn dit de eerste ervaringen op basis van een aantal projecten waarvan sommige net waren gestart en andere al voortijdig waren gestaakt. Het lectoraat Sportpedagogiek en het Kenniscentrum-PBS van Hogeschool Windesheim hopen komend jaar deze projecten te blijven volgen en instrumenten te ontwikkelen die deze bestaande initiatieven en wellicht nieuwe initiatieven kunnen helpen in het tot stand brengen van een pedagogisch verantwoord en veilig sportklimaat. Daarover in een volgend artikel meer.

Referenties

- Bean, C. N., Jeffery-Tosoni, S., Baker, J., & Fraser-Thomas, J. (2016). Negative Parental Behaviour in Canadian Youth Hockey: Expert Insiders' Perceptions and Recommendations. *Revue phénEPS/PHEnex Journal*, 7(3).
- Blom, T. (2015). Een onderzoek naar de beleving van de jeugdtrainers en -leiders van d.v.c. Buiksloot betreffende het pedagogisch klimaat bij de voetbalvereniging. Amsterdam: Sportpedagoog.com
- Blonk, A. M. (2013). Het gebruik van data in SWPBS-scholen. *Nieuw Meesterschap*, 3(3), 41-46.
- Blonk, A., Das, T., Haasen, M., Hoetmer, H., & Wichers-Bots, J. (2014). SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat. Amsterdam: SWP.
- Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, M. & Kemper, F. (red.) (2011). Sportverenigingen: tussen tradities en ambities. Nieuwegein: Arko Sports Media
- van Bottenburg, M. (2007). Om de sport verenigd. *Instituten in de sportwereld*. In Duyvendak, JW & Otto, M.(2007). Sociale kaart van Nederland. Over maatschappelijke instituten. Amsterdam: Boom.
- Carpentier, J., & Mageau, G. A. (2013). When change-oriented feedback enhances motivation, well-being and performance: A look at autonomy-supportive feedback in sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 14(3), 423-435.
- Goei, S. L., Nelen, M., Oudheusden, M. V., Bruïne, E. D., Piscaer, D., Roozeboom, C., Schoorel, B., & Blok, R. (2011). Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: SWPBS. *Remediaal, tijdschrift voor leer-en gedragsproblemen in het vo/bve*, 5(2), 15-21
- Haasen, M. & van Swet, J. (2016). swpbs: jeugdzorg en onderwijs werken samen aan preventie. *Remediaal, tijdschrift voor leer-en gedragsproblemen in het vo/bve*, 5(6), 13-17
- Handy, C. (1988). *Understanding voluntary organizations, how to make them function effectively from the author of understanding organizations*. London: Penguin Books.
- Hermens, N. J., Gilsing, R. J. H., & Boonstra, N. G. J. (2013). Sportclubs in de jeugdketen: de mogelijkheden van pedagogische ondersteuning van sportverenigingen. Verwey-Jonker Instituut.
- Hilhorst, J., Schipper-van Veldhoven, N., Jacobs, F., Theeboom, M., & Steenbergen, J. (2014). Trainer-kind INterACTIE: Onderzoek naar het gedrag van trainer/coaches en de betekenis ervan voor de ontwikkeling van kinderen in de georganiseerde sport. Ede: BlackBoxPublishers.
- Horner, R., Sugai, G., Smolkowski, K., Eber, L., Nakasato, J., Todd, A. & Esperanza, J. (2009). A randomized, wait-list controlled effectiveness trial assessing schoolwide positive behaviour support in elementary schools. *Journal of positive behaviour interventions*, 11 (3), 133-144.
- Hulsebos, L., Knaapen, T., & Jentink, I. (2015). Sportaanbiedersmonitor 2015. Arnhem: NOC*NSF/ DVJ insights van Kalmthout (2014). Netwerk sportverenigingen in beweging. *Sport bestuur en management* (12), 35.
- van der Klein, M., Mak, J. & van der Gaag, R. (2011). Professionals en vrijwilligers(organisaties) rond jeugd en gezin. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Klijn, D. (2012). Besturen met een visie. Arko Sports Media: Nieuwegein.
- van Kuijk, J., & van Rens, C. (2013). Positief met en over PBS. Op weg van een aparte aanpak naar integratie. Nijmegen/Amsterdam, ITS Radboud Universiteit/Kohnstamm Instituut.
- Lucassen, J., & Kalmthout, J. van (2015). Vitale clubs voor sport en samenleving. Kennisbron voor de stimulering van vitale en open sportverenigingen. Utrecht: Mulier Instituut.
- McIntosh, K., Horner, R.H., Chard, D., Boland, J., & Good, R. (2006). The use of reading and behavior screening measures to predict non-response to school-wide positive behavior support: A longitudinal analysis. *School Psychology Review*, 35, 275-291.
- Omlie, J., LaVoi, N. M., & Wiese-Bjornstal, D. M. (2008). Towards an understanding of parent spectator behavior at youth sport events. *The Journal of Youth Sports*, 3, 30-33.
- Omlie, J., & Wiese-Bjornstal, D. M. (2011). Kids speak: Preferred parental behavior at youth sport events. *Research quarterly for exercise and sport*, 82(4), 702-711.
- Prakken, J., Deen, C., & Wijnen, B. (2014). Passend onderwijs en jeugdhulp: een gedeelde verantwoordelijkheid Notitie Denktank Transformatie Jeugdinstel. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut
- Pronk, S. (2015). Datagestuurd werken: uitdagingen in de praktijk. *Remediaal, tijdschrift voor leer-en gedragsproblemen in het vo/bve*, 5(6), 18-21
- Romijn, D., Kalmthout, J. V., & Breedveld, K. (2015). VSK monitor 2015: voortgangsrapportage actieplan 'naar een veiliger sportklimaat'. Utrecht: Mulier Instituut
- van Rossum, J. (2012). Een trainer-coach die nooit verliest-kan dat? In Schipper-van Veldhoven, N., Palen, H. van der., Kerk, J. van der., & Schuijers, R. (2012). *Goud in elk kind : jeugdsport in een pedagogisch perspectief* (p.35-53). Deventer: daM uitgeverij.
- Schipper-van Veldhoven, N. (2016). Sport en lichamelijke opvoeding in pedagogisch perspectief, een gouden kans. (Lectorale rede). Zwolle: Windesheimreeks kennis en onderzoek nr.60
- Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 238. (2015, 24 juni). Geraadpleegd op 23 juni 2016, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2016-01-18>
- Tibbe, M. & Sommer, M. (2015). Inhoudelijk document Sport en Jeugdzorg. Bevindingen Voorbereidingstraject sport en jeugdzorg. Zwolle: Sportservice Overijssel. Borne: Arcon
- Tiessen-Raaphorst, A. (2015). Rapportage Sport 2014. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Rossum, J. H. A. (2005). Volhouden of afhaken: Een longitudinaal onderzoek naar talent-ontwikkeling in de sport, met aandacht voor dropouts en toppers. Stichting Human Quality & Performance.
- VWS (2011). Actieplan naar een veiliger sportklimaat. Den Haag.
- Waardenburg, M. & Boessenkool, J. (2011). Sportverenigingen: tussen tradities en ambities. Geraadpleegd op 08/07/2016, van: <http://www.sportknowhowxl.nl/nieuws-en-achtergronden/open-podium/item/86948/>
- Winter, M. de (2001). Maatschappelijk opvoeden: een taak voor de sociale sector. In: *Het sociaal Debat, jong geleerd, oud gedaan* (Hortulanus red.) blz 59. Den Haag: Elsevier.
- Wolfenden, L.E., & Holt, N.L. (2005). Talent development in elite junior tennis: Perceptions of players, parents, and coaches. *Journal of Sport and Exercise*, 5, 21-33.